

לימדי פעם בבית-ספר תיכון בחדרה. יום אחד הזמנתי את אהרון מגד להרצות לפני התלמידים שלי. הוא לא הבין על מה הוא מדבר. התלמידים הפריעו לו. אבל לי ההרצאה שלו ממש נגעה ללב. הבנתי שהיא מדברת על האובדנים שלו. ואני הסיפורים המוזרים שלו. הרושם שלי מההרצאה היה שארץ-ישראל הלכה לו לאי-בדול. ואז קשרתי את כל הקשרים עם הסיפורים שקראתי. הבנתי, בעצם, מה הלך להם לאיבוד. הבנתי שאין להם כאן מור לדת. כאילו ניתקו מהם את מיכיליה-חמ"צן שלהם.

אבל אנחנו הרי מדברים על אותה ארץ שבשמה הם כתבו סיפורים, ובשמה הם

דני הורוביץ
לא הרפרטואר שלי...

שימושו כפוליטיקאים של תרבות, וכאמור — המולדת שלהם נעלמה. הם כותבים על משאבות, ועל פרדסים, ועל חולות. האמת היא שעד לאותה ההרצאה לא ראיתי את האיש שהמולדת שלו הלכה לאיבוד. היש דודור אינם יכולים להיות גיבורים שלי. הבנתי שמה שאהרון מגד וכל ה"חברים" שלו היו בשבילי עד לאותו רגע — אינו קיים עוד. היו אלה אהרון מגד, משה שמיר, חיים גורי ואפילו אבא קובנר מ"הצד שלו. וסופרים כמו פינחס שדה לא יכלו לשמש לי קוטב נגדי של תרבות יש-ראלית.

למי שאין ביצים — שיפסיק לרוץ

את החלק הראשון של שירי הצבאי עשיתי בצנחנים. לא סיימתי, מפני שלא יכולתי לעמוד בכך. היתה לי התנגדות נפשית לשחק את זה. לא יכולתי לעמוד בזה, והלכתי ללהקה צבאית. אני כבר רואה את חריקת-השיניים של הפוליטר-קים. זה מזכיר לי קטע ממחזה של משה שמיר, שם שואל אחד הגיבורים: "ומה תגיד אם ישאלו אותך איפה היית? על כל פנים, שם סיימתי את השירות הצבאי שלי. ובמילואים הפכתי שייך לקצין-היגוד-ראשי. אבל בתוקף נסיבות, התנדבתי במלחמת ששת-הימים ליחידת רכב צבאי. נראה שלא יכולתי לעמוד בפני הציוניזם הברתי. למרות שראיתי את הגיחון ש' בדבר. הפכתי נהג. הרגשתי שאני לא יכול. הרגשתי שהתנדבתי, התנדבתי להיות גי' בור, התקוממתי נגד חווייה זו. שלחו אותי בלילה להביא מים מתוך גי'ן, הר-גשתי מגוחך בתוך הסיטואציה. גיליתי כי את כל הקומפלס של הצבר שנועד להיות גיבור. כל הרגישות שניפנפו כך אחרי-כך בשיח לוחמים.

הסתכנתי בכל הדבר הזה. מאד לא אהבתי את ש"ח לוחמים. לא האמנתי בו. הי נראה מגוחך בעיני, שאנשים מנפנים בי דגל של רגישות. הניסיון הזה היה עבורי אות-קלון מגוחך. זה מובן לי ומגוחך — בעת-ובעונה-אחת. אם אנשים מסוגלים לחי שוב מחשבות אנושיות במהלך מלחמה, זה לא שימש עבורי מאפיין של האיכות היש-ראלית. מפני שהליות רגיש כלפי פצוע או

הרוג, זה ערך צריך להיות בכל אדם. אני רואה את כל נושא הדימוי של הצבר, או דמותו של הישראלי, בפרספק-טיבה רחבה יותר של התמודדות עם הדי-מוי של היהודי, קודם כל, והזוי חליפה שכן הארץ הזאת רצה לזרוק לאשפה כיוון שהיא ביטאה עבורו נחשלות, צרות-אופק, חוסר-אונים, פחדנות וכיוצא בזה. כן שאחרי ה-שטריומלים הוא ראה בחשיפה של בגדים את ההיפך. כאלה גם השיפת החזה של ה-צבר, רצונו ללכת יחף או לאכול נחשים, הכל על-ימנת לצאת החוצה, למרחב הפתוח.

כבר אין לי כעס על הדבר הזה. היו לי תקופות שבהן כעסתי. עכשיו אני מרגיש שזה פשוט לא החלק שלי, ומי שכועס זה מי שעדיין לא מירק את עצמו מן הדברים האלה. כעסתי, למשל, בפגישות מסוימות שלי עם הצבא. עם החלילות. כאשר הבנתי שאני לובש דימויים שאינם שלי. אני זוכר ריצה בצנחנים. נשאתי שני אגוזי-קרב ושרתי: "למי שאין ביר-צים — שיפסיק לרוץ." אני זוכר עד היום איך המ"מים שלי, בן אחד מקיבוצי הי-עמק, שלח בי מבט שאני זוכר עד היום. אבל אני חשבתי שאלה לא המילים שלי. בתוך עצמי דחיתי באותו רגע את השיר של עצמי. המילים האלה הן לא הרפרטואר שלי. אבל שרתי מפני שבאותו הרגע זו היתה הדרך לגבש את הכוח שלי. אבל הייתי בבושה פנימית.

הצבר התמודד, לדעתי, עם דימוי רציני הרבה יותר. דימוי של היהודי הקשור בי-תודעה שלו להיסטוריה. אבל יחד עם זאת דחה הצבר לגמרי את האיש הזה, את כל סולם הערכים היהודי. כנגדו הוא ניסה להעמיד אל חדש, גיבור חדש, פנומן חדש. וזה מגוחך, אם מדובר בהתמודדות על הזהות.

יצירה לא-אישית

לאנרגיה של אדם בודד בארץ לא היתה כל חשיבות. הוא היה נמדד אך ורק בקטגוריות של: אם אתה ממלא חובתך כ... והעובדה שאתה מגשים את ה"ציונות", ובעצם היותך ציוני מרצון או שלא מרצון, אתה עדיף על כל מי שלא נמצא כאן. אבל בהדרגה קיבלתי השקפה על הממד הבלתי-אישי שהיה פעם בחיים שלי.

אני רוצה שיהיה ברור: אינני מדבר בשמו של אף אחד. יכול להיות שלבטים שלי מאפיינים גם אחרים. אני לא דובר של שום חברה. אחד הדברים הנוראים שקרו להרבה אמנים בארץ זה שהם "מגויסים", והמילה מדברת בעד עצמה.

דחמני תש"ח
הכוכי עשה את שלו...

כל הניסיונות, "לערב" את הסופר מבוי-טלים. ייתכן שיש לסופר תפקיד פוליטי בעצם היותו יוצר. אבל אותי זה דוחה, משום שזה חלק מאותו מנגנון ארצי-ישראלי. הדינמיקה הארצי-ישראלית יצרה מצב שאי-לץ אנשים "להתערב" אישית: כשאדם מר-גיש צורך להתערב — שיתערב. אלא שמצב זה עדיין מורשע בחברה

שלנו עמוק-עמוק. מין דינמיקה של טיש טוש האינדיבידואליות. הכל צריך להיות בשירות של איזה קו. עליך להיות מגויס למען איוושהי מטרה. וזה דבר שאני מת-קומם נגדו. לא ייתכן שהחזיונות האישיות יתגמדו ליד "המעשה ההיסטורי". יצירה שהיא לא-אישית, אינה יצירה, היא "סיפ-רות מגויסת". ההחלטה שהחליטו בשבילי לי על מה לכתוב אינה משכנעת. המי-ציאות שבה חייתי שנים רבות, הכתיבה לי מה לכתוב. היחס שלי, כיום, כלפי אותה המציאות — הפך חלק מהבעיה האי-שית שלי.

שנים רבות עוצבתי לחשוב כך שחניגא בן-הרדיון הוא דבר צריך להעריך אותו. אולי אני צריך להעריך אותו על כך שהוא מת למען רעיון. אולי הוא לא רצה, ותפסו אותו. אולי הוא לא בחר בזה, אלא נקלע לנסיבות היסטוריות בהן מסר את נפשו. ובתור שכזה צריך לזכור אותו לטו-בה. הוא לא דגמה של "גיבור יהודי" עבור, אלא מטבע-לשון. גיבור, וזהו. ובסופו של "צירולי קצ'ארלי" נאמר: "חניגא בן-הרדיון שלי, אני אנה אתך כמו עניבת-פרפר על השולחן." זה משוה בסגנון "אני לא רוצה להיות גיבור." כך שהוא הופך איזה סמל תיאטרוני מסויים. גיבתי ליצור במחזה הזה שפה מאד תיאטרלית וקומיקאטיווית. שמעצ-בת סמלים יסודיים מאד בתודעה של ה-ציבור, שהרי אחת הבעיות של תיאט-רון — זו הקומיקציה. כאשר הקהל יודע שמדברים עליו, והוא ניצב בעצם על ה-במה, זהו מחזה שמדבר ישר הויתית אל האנשים.

לכן אני מביא לבמה גם את ס. יזהר. היו כאלה שניסו לטעון שיוהר זה מין יפיוף-נפש. אני לוקח את האפשרות הזאת. העיסק ביחס של אדם בשעת קרב מול הערך המוסרי שלו, הוא דבר שאינו אפ-שרי מבחינה מוסרית. אם אתה שוקל את הערך המוסרי שלך בשעת קרב, זה מגו-חך. האמת היא שם. יזהר ניצב, אישית, במצב יריאלי של אדם שאינו יודע מה לעשות. אבל מצב זה הפך כאן בארץ למודל וסמל של עמדה מוסרית. גם אלה שבאים ויוצאים נגד יזהר טוענים בשם שלי "פיוף נפשי". אני דוחה גם אותם. לכן, סצינת המישפט מסביב לס. יזהר מציגה את כל יחסי האיש ללכל הסיטו-אציה הזאת. אני לא מקבל את אלה ש-תובעים מיוהר תשובה חד-משמעית. אין תשובות חד-משמעיות. ההתלבטות במצב זה כתווייה-אנושית היא אפשרית. אבל הצבתה כתווייה-עקרונתית — בלתי-אפשרית.

יש לי תוכניות רבות. המחזה הבא שלי עוסק בהגולם, ואריאציה אישית שלי על הנושא. אין לי ספק שזה הולך להיות המי-שך ישיר לצ'ארלי קאצ'רלי. עסקתי בנושא הזה בשנה שעברה מהבחינה האקדמאית, על-ימנת ללמוד את הנושא. תהיה לי הנאה לעסוק את החומרים. החשבון יהיה הפעם רחב יותר. עם הציונות כולה. יש לי כבר שלוש תמונות כתובות, אבל אני מצמצם את הנושא למה שקשור אצלנו ב"משי-חיות". כל הציונות — כמשיחיות. זה נר-שא קשה ומרתק, מפני שאני חושב ש-הציונות קיבלה על עצמה אלמנט של משיחיות מן היהדות מבלי שהיא הבינה אותה. בעוד שהיהדות קיבלה את המשי-חיות וראתה בה אייב.

בחטף

לרוץ * התמוז

את המישפט המורכב ביותר בביקורת הסיפורת העברית לשנת 1977 סיפק ה-מבקר **גבריאל גוֹקֵר**, שבמאמר שפירסם בידעות אחרונות תחת הכותרת "תשובה להשגות", ובמהלכו כתב: "תמיד (או לפי חות מאז שנפרדתי מהריאליזם הסוציא-ליסטי) נשיתי לביקורת אימננטית של ה-טכסט כנקודת-צומת סמנטית, תוך פדרציה רופפת עם גוון מסויים של אכטיסטנציא-

* לרוץ (1. שקד. 2) בלוטה בגוף החי המפרישה מיץ מסויים (לרוץ — לזיז. לזיז — מילון אבן-שושן).

ליום, וגם בכך לא זזתי כלמול הנימה" היומון הסורי תשרין תקף בחריפות רבה את הסופר המצרי הנודע **תופיק אל-חכים**, על המיכתו במגעים בין ישראל למצרים. במילים: "אל-חכים הוא ללא ספק בעל כושר סיפורתי מעולה. אולם נראה שהוא אופרטוניסט, המוכן לשמש שופר זול של היראקציה הערבית... מה יאמרו הדורות הערבים הבאים על תופיק אל-חכים. הכוכב המבריק שצנח לשפל ה-מדרגה... בימים אלה הסתבר כי תופיק הראשון שנעשה מרבית אנגלית מסיפור של אל-חכים מיומנו של תובע כפרי, היה תרגומו של **...אבא אבן** בתוכנית הרדיו הבידורית "חצות בלי מחיצות". סיפר המבקר **ישראל למוזרה** כיצד הגיע בגיל 16, לאודסה אל ח'צ' **ביאריק**, וזה הושיבו על ברכיו וקרא לו בברמנית, ואחר-כך בתירגום לעברית, קטעים מתוך כה אמר זרטוטוסטרא **לפרידריך ניטשה** באותה תוכנית-רדיו תקף מבקר-הסיפורת הבריאליני **הלל וייס**, ברמיזות גסות, את נוסח הביקורת המודרני לשירת ביאליק בסיגנונו של עורך ס/קריאה **מנחם סרי** מתוך ריגונים הבוקעים מבניין מערכת הארץ מסתבר, כי קם יורש לבי-טוי "גומז" שבו כונה בשנות ה-50 מבקר התיאטרון והאמנות של היומון, **ד"ר חיים גמזו**. מתוך הריגונים ניתן ללמוד כי הביטוי המחליף הוא "תומז" ציפורי-עט מערכת זו טרענות, בעקשנות, שבמאמר פרי-עטה של המבקר ובעלת-הטור "במי היצנת של המוזות" הרה **בושם**, תחת הכותרת "עדות על הכוענים", השתרבב המישפט, אבל קינו אינו מזכיר שיוצרו של עווד היה **בנימין תמוז** שכתב טור זה לפניו, והשפה שעליה הוא מדבר (הכוונה ל"עיברית מדוברת" — ד.ע.) הרי תה שפתו של תמוז... — מישפט שמקר מו נפקד בכתבי-היד המקורי של הכתבה ●

הרה בושם
מישהו תימז...

ההסבה הסיפורתית הראשונה שבה זכה, נשיא סופרי ישראל" החדש **בנציון תו-מר**, היא מענק בסך 10,000 לירות לשם כתיבת מחזה על ירושלים. המענק ניתן לו על-ידי אקו"ם (אגודת קומפוזיטורים ומחברים). סכום דומה ניתן ליעקוב **אורלנד**. המשוררת **גבריאלה אל-ישע** שלחה מיכתב למדור זה, ובו כתבה בין השאר: "אני סקרנית לדעת איך זה ששמי השתרבב לרשימה כה מוכבדת של שיר-חרי פלס ברנר 77 — מאחר שעדיין לא הצגתי את מועמדותי לפרס נכבד זה. אבקש הסבר ותיקון טעות... הגברת אלי-ישע מתבקשת לבדוק אצל המו"ל של ספר שיריה, שטרם עברה העניק לה כיבוד זה ● בהבירורחף מתחילים בימים אלה בי הרצת המחזה המקורי דיר-מישנה מאת **ראתב עיאודה**, ליד הכפר כנה שאת נצרת. זהו מחזה ראשון של בר-מיעוטים המוצג בתיאטרון הלאומי.